

МЕТОДИКА ОБЛІКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ І ЗАХОДІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті запропоновано авторський підхід до методики обліку інноваційних процесів на підприємстві.

Ключові слова: *інновація, інноваційні процеси, підприємство.*

Рушійною силою інноваційних перетворень завжди був науково-технологічний потенціал. Саме використання новітніх результатів наукових досліджень і розробок є запорукою інтенсивного технічного та технологічного оновлення підприємства, а це, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Останнім часом у економічній літературі поняття «інновація» інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу на реальний, втілений у нових продуктах і технологіях, оскільки науково-технічний прогрес, визнаний у всьому світі як найважливіший фактор економічного розвитку, може бути реалізовано на практиці через інноваційний процес. Це єдиний у своєму роді процес, що поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво й менеджмент. Він полягає в одержанні новації та триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації, потребує на кожній своїй стадії залучення значних обсягів інвестиційних ресурсів [1; 4; 5; 7].

Поняття «інновація» широко використовується в українській економіці як самостійно, так і для визначення таких споріднених понять, як «інноваційна діяльність», «інноваційний процес», «інноваційне рішення» тощо.

Одним із засновників інноваційної теорії економічного розвитку був видатний український учений, перший міністр фінансів Української Народної Республіки Михайло Туган-Барановський (1865-1919 рр.). У своїй монографії «Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя» (1894 р.), М. Туган-Барановський на основі аналізу зробив революційний висновок, що суперечив закону вільного ринку Ж.Б. Сея (споживання й попит керують підприємством), а саме: підприємство керує споживанням, що відбувається через нагромадження капіталу та його інвестування в нові технології та підприємство [3; 5; 7; 8].

Нову лінію пошуку розвитку економічної теорії продовжили Хал, Шпітгофф, Шумпетер та ін. Австрійський економіст І. Шумпетер у роботах «Теорія економічного розвитку» (1912 р.) і «Капіталізм, соціалізм і демократія» (1942 р.) розкриває внутрішні механізми впливу технологічних змін на економічний розвиток, формує цілісну інноваційну теорію. Термін «інновація», введений уперше Шумпетером, означає, що інновація є головним джерелом прибутку: «без розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку». Таким чином, прибуток отримують завдяки інновації; вона, у свою чергу, спонукає підприємця вводити все нові й нові інновації та дає йому для цього необхідні кошти. В 50-60 рр.

XX ст. за розробку вказаної теорії лауреатами Нобелівської премії стали американці Р. Солоу [5-7].

Сьогодні поняття «інновація» набуває все більш широкого змісту. Так, більша частина промислових інвестицій (інвестиції в основний капітал за галузями промисловості) спрямовуються на розробку та впровадження інновацій, навіть якщо вони є інвестиціями, що фінансуються шляхом амортизаційних відрахувань (так звані інвестиції «збереження рівня»). І хоча це поняття більше використовується в галузі технології підприємства, воно широко розповсюджується на організаційні методи.

Тепер можна вести мову про інновації в галузі управління кадрами, у галузі касових розрахунків, використання функціональних структур, торгової політики тощо.

У сучасній економіці роль інновацій суттєво зросла, тому що вони тісно пов'язані з підвищенням продуктивності праці та є домінуючим чинником ринкової конкуренції.

Інновація – це процес доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії практичного використання, що гарантує дохід, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни в соціальному середовищі. Таким чином, інновація повинна задовольняти ринковий попит, відзначатися новизною й забезпечувати прибуток виробнику [6-8].

За статтею 1 Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це новостворені (застосовані) й (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість підприємства й (або) соціальної сфери.

Значення терміна «інновація» залежить від конкретної мети дослідження, вимірювання або аналізу об'єкта.

Сучасна економічна теорія визначає сім основних типів інновацій:

- введення нового продукту (товарна інновація);
- введення нового методу в діяльності підприємства (технологічна інновація);
- створення нового ринку товарів або послуг (ринкова інновація);
- освоєння нового джерела постачання сировини або напівфабрикатів (маркетингова інновація);
- реорганізація структури управління (управлінська інновація);
- упровадження заходів щодо покращання життя народу (соціальна інновація);
- упровадження заходів стосовно охорони навколишнього середовища (екологічна інновація).

Метою статті є аналіз реалізації інноваційних проектів на підприємстві, що має відношення до одної зі стадій виконання проектів і передбачає впровадження на підприємстві як технологічно нових, так і значно технологічно вдосконалених продуктів і процесів, створених у результаті науково-технічної розробки, які базуються на наявних знаннях, отриманих у результаті дослідження практичного досвіду.

Реалізація інноваційних проектів на стадії впровадження на підприємстві продуктових і процесових інновацій передбачає проведення певних видів інноваційної діяльності, визначених нами відповідно до Державного класифікатора:

1. Освоєння підприємством технологічно нових (значно технологічно вдосконалених) видів продукції:

- виробів техніки, приладів, апаратури й технологічних засобів, машин, систем, комплексів, речовин, нових матеріалів і обладнання для їх виробництва;
- автоматизованих систем;
- програм і програмних продуктів для обчислювальних машин, систем і комплексів.

2. Упровадження на підприємстві нових (удосконалених) технологічних процесів:

- технологічних процесів, із них: маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних (упровадження машин і устаткування, які вдосконалюють виробничі методи виготовлення продукції);
- комплексної механізації й автоматизації підприємства.

За глибиною (ступенем) інноваційних змін на підприємстві відбуваються такі процеси: ті, що поліпшують (оновлення, модернізація, технічне переоснащення) та радикальні (базові) (перепрофілювання, реконструкція, розширення, нове будівництво) [2; 6; 7].

Оновлення – це виробничий процес, пов'язаний із заміною або доповненням наявного обладнання окремими новими його видами без зміни загальної схеми технологічного процесу. Така форма змін пов'язана в основному з процесом простого відтворення активної частини основних фондів підприємства.

Модернізація – це вдосконалення та приведення активної частини основного капіталу підприємства у відповідність до сучасного рівня реалізації технологічних процесів. Здійснюється шляхом конструктивних змін основного парку машин, механізмів і обладнання з метою підвищення їхніх функціональних показників і властивостей.

Технічне переоснащення – це комплекс заходів із підвищення техніко-економічного рівня окремих підприємств, цехів і ділянок на основі впровадження сучасних техніки й технологій, механізації, автоматизації виробничого процесу, заміни фізично спрацьованого та морально застарілого обладнання продуктивнішим. Метою технічного переобладнання є інтенсифікація підприємства, збільшення виробничих потужностей, поліпшення якості продукції, зниження собівартості, економія матеріальних і паливно-енергетичних ресурсів тощо.

Перепрофілювання – це процес, що забезпечує повну зміну виробничого процесу й технології для виготовлення нової продукції.

Реконструкція пов'язана з удосконаленням підприємства й підвищенням його техніко-економічного рівня на основі досягнень НТП і здійснюється за комплексним проектом реконструкції підприємства в цілому. Її метою є збільшення виробничих потужностей, поліпшення якості та зміна номенклатури продукції переважно без збільшення кількості працівників з одночасним поліпшенням умов їхньої праці й охорони довкілля.

Розширення – це процес, пов’язаний із введенням у експлуатацію другої та наступної черг будівництва; додаткових виробничих комплексів і виробництв на підприємстві; додаткових нових допоміжних та обслуговуючих виробництв на території діючого підприємства; збільшенням пропускної спроможності наявних виробництв і господарств.

Нове будівництво – це процес, пов’язаний із будівництвом підприємства (черги), будівлі, споруди на нових земельних ділянках (майданчиках) за первісним проектом, затвердженим у встановленому порядку.

Упровадження (реалізація) інноваційних проектів на підприємстві з освоєння нових (удосконалених) видів продукції та (або) процесів (технологій) передбачає проведення певного виду робіт і організаційних заходів, тобто підготовки технічної, технологічної, ресурсної, організаційної, маркетингової, фінансової, що в сучасній літературі набули статусу комплексних програм (планів) з упровадження (реалізації) інноваційних проектів, заходів на підприємстві [2; 7], які розглядаються нижче.

Комплексна програма впровадження (реалізації) інноваційного проекту на підприємстві передбачає розробку окремих планів: календарних, ресурсних і бізнес-планів.

Єдиного складу документації комплексної програми з реалізації інноваційного проекту поки не встановлено й у кожному конкретному випадку її склад визначається вихідним завданням інноваційного проекту. Але комплексна програма реалізації інноваційного проекту будь-якого типу й рівня має включати такі розділи:

- основні цілі та завдання, терміни й етапи реалізації проекту;
- система заходів програми проекту;
- ресурсне забезпечення проекту за рахунок коштів Державного бюджету й позабюджетних джерел, бюджетів суб'єктів держави тощо;
- уточнена оцінка ефективності, соціально-економічних і екологічних наслідків від реалізації проекту;
- механізм реалізації проекту;
- організація управління проектом і контроль над процесом його реалізації.

Кожний із зазначених розділів представляють за допомогою табличного чи графічного матеріалу. До програми мають додаватися пояснювальна записка й бізнес-план із соціально-економічними та техніко-економічними обґрунтуваннями.

Комплексна програма реалізації інноваційного проекту на підприємстві складається з трьох етапів.

На етапі планування програми реалізації інноваційного проекту розробляють календарні й ресурсні плани. Для цього будують окремі та зведені мережні моделі комплексів робіт; розробляються детальні і зведені календарні плани; визначають потребу в ресурсах і аналізують реалізованість проекту. На цьому ж етапі відбувається оформлення документів за пакетом планів і затвердження планів і бюджету. З погляду оперативного обліку цей етап формує вихідну (планову) інформацію, що буде використовуватися в процесі фактичної реалі-

зації проекту. Саме тут визначають необхідні облікові дані (кількісні й якісні показники), залежно від типу та рівня проекту.

На етапі контролю процесу реалізації проекту здійснюють контроль над виконанням планових завдань (календарних і ресурсних), безпосередніх виконавців і, в разі необхідності, коригують плани (коригування відхилень (змін), що виникли, й оперативне регулювання процесу реалізації проекту). Саме на цьому етапі дані, отримані з оперативного обліку, набувають особливо важливого значення для організації управління реалізацією проекту.

На етапі завершення проекту відбувається приймання (введення в експлуатацію (господарський оборот)) матеріальних і нематеріальних об'єктів, призначених для інноваційного підприємства. Тобто завершують упровадження інноваційного проекту й починають його експлуатацію. На цьому етапі завданнями оперативного обліку є:

- визначення остаточних відхилень за обсягами та витратами проекту (підсумок фактичних змін проекту);

- розрахунок остаточних (фактичне уточнення) проектних показників економічної ефективності, в тому числі чистої розрахункової ефективності використання результатів проекту на підприємстві з урахуванням фактичних витрат на його створення й упровадження.

Крім того, в процесі впровадження у виробництво інноваційного проекту на підприємстві розробляються або/та уточнюються запропоновані проектом норми (нові або прогресивні) з виготовлення нової (вдосконаленої) продукції, в тому числі в разі використання нової (вдосконаленої) технології.

Висновки. Таким чином, програма реалізації інноваційного проекту являє собою детальний, тривалий стосовно часу, збалансований щодо ресурсів і виконавців комплексний план, а також взаємопов'язаний перелік виробничих, організаційних й інших заходів, спрямованих на досягнення загальної мети чи вирішення поставленого завдання.

Комплексна програма реалізації (впровадження) інноваційного проекту складається з планів (за горизонтом планування): перспективного (стратегічного), поточного й оперативного. Перспективний план визначає цільову спрямованість, основні етапи впровадження проекту, що характеризуються термінами: завершення комплексних робіт, розробки (постачання) необхідного устаткування, комплектуючих, матеріалів; термінами підготовки фронту робіт тощо. Він включає кооперацію організацій-виконавців, розрахунок потреби в матеріальних, технічних і фінансових ресурсах, як за весь період реалізації проекту, так і з розподілом по роках, кварталах. Основне призначення перспективного плану – показати, як проміжні етапи реалізації проекту логічно вибудовуються в напрямку до його кінцевих цілей.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є пропозиції та авторські розробки з теми наукової праці.

Література

1. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: навч. посіб. / Ю.М. Бажал. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.

2. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. / В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ; Фенікс, 2003. – 440 с.
3. Гринев В.Ф. Инновационный менеджмент: учеб. пособ. / В.Ф. Гринев. – К.: МАУП, 2000. – 148 с.
4. Економічна енциклопедія. В 3 т. Т. 1 / За ред. С.В. Мочерного [та ін.]. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
5. Макконел К.Р. Экономикс [пер. с англ.] / К.Р. Макконел, С.Л. Брю. – М., 1992. – 790 с.
6. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом: монографія / А.А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
7. Фридман П. Контроль затрат и финансовых результатов при анализе качества продукции / П. Фридман. – М.: Аудит; ЮНИТИ, 1997. – 286 с.
8. Шумпетер И. Теория экономического развития [пер. с нем.] / И. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 450 с.